

Krav om at abonnentene legger om eller utbedrer sine avløpsledninger

Av Anne Maria Pileberg, Oslo kommune, VAV, Ann-Janette Hansen, Moss kommune og Elin Riise, Norsk Vann

Norsk Vann har mottatt flere spørsmål fra medlemmene om hvordan de skal gå frem for å kreve at abonnentene legger om, reparerer, rehabiliterer, mv. sine avløpsledninger. Det finnes regler om dette både i [Standard abonnementsvilkår](#), i plan- og bygningsloven og i forurensningsloven. Vi anbefaler at kommunen benytter [forurensningsloven § 22 annet ledd](#) når de skal stille krav til abonnentene. Fordelen med å benytte forurensningsloven fremfor abonnementsvilkårene, er at forurensningsloven gir kommunen virkemidler overfor abonnenter som ikke overholder frister for å oppfylle pålegg. Forurensningsloven § 22 annet ledd gir dessuten kommunen anledning til å stille krav i flere situasjoner enn den kan etter [plan- og bygningsloven § 31-3 annet ledd](#).

Krav til saksbehandlingen

Når kommunen stiller krav etter forurensningsloven § 22 annet ledd, utøver den offentlig myndighet. Pålegget som kommunen gir til huseieren, er et enkeltvedtak. Det betyr at saksbehandlingen må følge forvaltningslovens regler om enkeltvedtak. I tillegg gjelder de generelle bestemmelsene i lovens kapittel I og II for alle som jobber i offentlig forvaltning (statlige, fylkeskommunale og kommunale organer), uavhengig av om de jobber med myndighetsutøvelse eller ikke. Saksbehandlingen må også ta hensyn til noen ulovfestede forvaltningsrettslige prinsipper, som blant annet innebærer at tiltakene som kommunen pålegger huseierne må være forholdsmessige.

Hensikten med saksbehandlingsreglene er å hjelpe oss saksbehandlere slik at vi unngår å gjøre feil når vi gir pålegg eller fatter andre vedtak. Hvis vi gjør feil når vi stiller krav etter forurensningsloven § 22 annet ledd, blir pålegget som hovedregel ugyldig. Virkningen av at pålegget er ugyldig er at det faller bort. Huseieren har dermed ikke plikt til å gjøre det kommunen krever. I så fall må vi starte saksbehandlingen på nytt og gi et nytt pålegg.

Hvilke feil kan vi gjøre?

1. Kravene som kommunen stiller, dekkes ikke av en lov- eller forskriftsbestemmelse.
2. Kravene er stilt av feil organ eller person.
3. Pålegget bygger på feil eller ufullstendige opplysninger.
4. Feil i saksbehandlingen.
5. Feil i skjønnsutøvelsen.

Siden det kan få store konsekvenser om kommunen gjør disse feilene, omtaler vi de forvaltningsrettslige sidene av saksbehandlingen både innledningsvis og i fremstillingen for øvrig.

Generelle krav til kommunens saksbehandling og pålegg

For det første må kommunens krav ligge innenfor lovens formål. Formålet med forurensningsloven er «å verne det ytre miljø mot forurensning og å redusere eksisterende forurensning». For det andre er det krav i forvaltningsretten om at kommunens pålegg ikke skal være vilkårlige eller sterkt urimelige. For det tredje gjelder det et forholdsmessighetsprinsipp. Dette innebærer at vi må vurdere om tiltaket kan bli for omfattende, sammenlignet med forbedringene man får ved å gjennomføre det. Vi kan ikke kreve at huseieren gjør noe med en stikkledning som er i tilfredsstillende stand. Jo større forurensning en stikkledning kan forårsake, jo høyere kostnader kan godtas som rimelige.

Videre har kommunen en plikt etter [forvaltningsloven § 17](#) til å opplyse saken best mulig før den fatter vedtak. Det innebærer at vi må gjøre en individuell vurdering i hver enkelt sak, også ved separering. Vi må f.eks. vite alderen og tilstanden på stikkledningen og hva som ledes inn på den.

Om du ønsker å lære mer om forvaltningsloven og saksbehandlingsreglene, vil vi anbefale Norsk Vann sitt [kurs i vann- og avløpsrett](#).

Hvem i kommunen kan stille krav etter forurensningsloven § 22 annet ledd

Etter ordlyden i forurensningsloven § 22 annet ledd er det *forurensningsmyndigheten* som kan kreve omlegging og utbedring mv. av en stikkledning. Miljøverndepartementet (nå Klima- og miljødepartementet) har bestemt at kommunen er forurensningsmyndigheten etter denne bestemmelsen. Når Stortinget og regjeringen/departementene gir myndigheten til kommunen, mener de kommunen ved kommunestyret eller bystyret. For at kommunens etat/avdeling for vann og avløp skal kunne stille krav til abonnentene, må kommunestyret/bystyret delegere kommunens myndighet til dem. Før vi stiller krav etter forurensningsloven § 22 annet ledd, må vi undersøke om det finnes et delegasjonsvedtak som har overført kommunens myndighet til vår etat/avdeling. Hvis det ikke finnes, må saken fremmes for kommunestyret/bystyret før kommunen sender pålegg til huseieren.

For at vår etat/avdeling skal kunne følge opp pålegg etter forurensningsloven § 22 annet ledd på en effektiv måte, må kommunestyret/bystyret i tillegg delegere myndighet etter følgende bestemmelser i forurensningsloven:

- § 7 fjerde ledd - gi pålegg til den ansvarlige for forurensning om å treffe tiltak
- § 48 - føre tilsyn med den alminnelige forurensningssituasjon
- § 49 - pålegge den ansvarlige å gi opplysninger
- § 50 - granske eiendom, inkludert dokumenter (føre tilsyn)
- § 51 - pålegge den ansvarlige å undersøke eller bekoste undersøkelse
- § 73 - gi tvangsmulkt for å sikre gjennomføring av loven
- § 74 - iverksette pålagte tiltak som ikke gjennomføres av den ansvarlige
- § 75 - gjøre bruk av annen manns eiendom
- § 76 - kreve dekning for utgifter i forbindelse med tiltak etter § 74 og § 75.
- § 78 - begjære påtale for ulovlig forurensning

Du kan lese mer om kommunens myndighet i [Miljøverndepartementets rundskriv T-5/98](#): «Kommunens myndighet og plikter etter forurensningsloven».

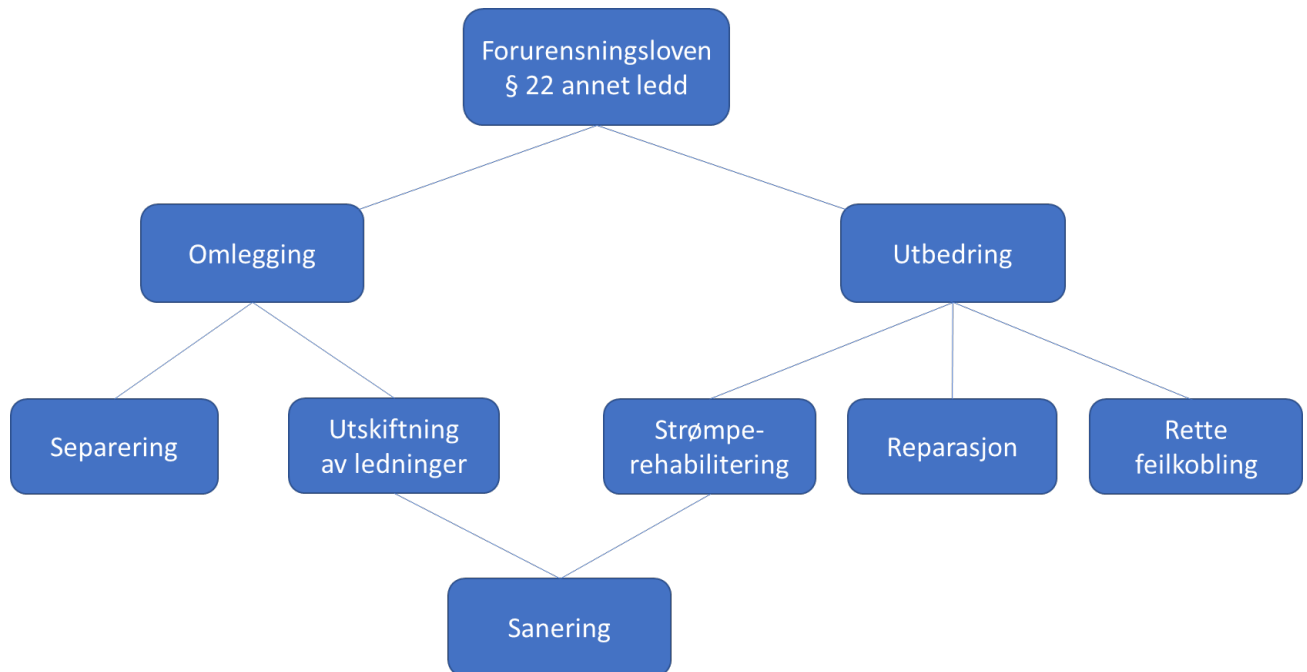
Krav etter forurensningsloven § 22 annet ledd

Ordlyden i forurensningsloven § 22 annet ledd er som følger:

«Ved omlegging eller utbedring av avløpsledninger kan forurensningsmyndigheten kreve at eier av tilknyttet stikkledning foretar tilsvarende omlegging eller utbedring. Også ellers kan forurensningsmyndigheten kreve omlegging eller utbedring av stikkledning, når særlige grunner tilsier det.»

Etter ordlyden gjelder § 22 annet ledd for stikkledninger. Med stikkledning menes forbindelsesleddet mellom bygning og kommunens hovedledning, se bl.a. ordlisten i NOU

2015:16 Overvann i byer og tettsteder. Det betyr at vi høyst sannsynlig ikke kan bruke forurensningsloven § 22 annet ledd til å pålegge utbedring av bunnledninger (avløpsledninger som ligger under huset innenfor grunnmuren).

Illustrasjonen viser hva som er omfattet av lovens begrep «omlegging» og «utbedring».

Forurensningsloven § 22 annet ledd har to setninger. De to setningene gir uttrykk for to forskjellige regelsett.

Reglene i bestemmelsens første setning

Forurensningsloven § 22 annet ledd første setning kan brukes som hjemmel for pålegg om omlegging og utbedring i følgende tilfeller:

1. Når kommunen legger om til separatsystem, dvs. egne ledninger for overvann og spillvann.
2. Når kommunen foretar en fullstendig utskiftning av det kommunale ledningsnett i et område.
3. Når kommunen gjennomfører en utbedring av de kommunale avløpsledningene (strømpekjøring).

Regelen i bestemmelsens andre setning

Forurensningsloven § 22 annet ledd andre setning kan brukes som hjemmel for pålegg om omlegging eller utbedring i andre tilfeller enn de som er nevnt i første setning, men bare når «særlige grunner tilsier det».

Vi vil nedenfor gå igjennom innholdet i de to regelsettene, hvordan de skal forstås, når de skal brukes og hvilke momenter du må vurdere. Vi baserer gjennomgangen på lovteksten, lovforarbeidene og teori.

Tilsvarende omlegging eller utbedring

Kommunens krav etter første setning utløses av at kommunen selv skal foreta en omlegging eller utbedring av sine egne avløpsledninger. Det er likevel ikke fritt frem for kommunen å kreve at huseierne, som er tilknyttet de aktuelle avløpsledningene, legger om eller utbedrer sine stikkledninger.

Omlegging til separatsystem kan kommunen, i utgangspunktet, kreve uansett. Bakgrunnen for at kommunen separerer spillvann og overvann, er først og fremst for å hindre at overvann føres til avløpsrenseanlegget. Overvann øker belastningen på renseanlegget og kan føre til at overløp av urensset avløpsvann forurenser resipienten.

Dersom huseieren verken leder overvann eller drensvann inn på stikkledningen, dvs. at vannet håndteres på egen tomt, vil ikke hensynet bak forurensningsloven § 22 annet ledd være oppfylt. I slike tilfeller kan ikke kommunen pålegge huseieren å etablere et separatsystem.

Ved separering vil kommunen kreve at huseieren legger en ekstra ledning for overvann. I tillegg kan det være aktuelt å kreve at huseieren skifter ut den eksisterende ledningen eller rehabiliterer den med strøppe. Dette vil avhenge av hvilken tilstand den eksisterende stikkledningen er i. Det er vanskelig å pålegge huseiere å gjøre tiltak på eksisterende stikkledninger som er i god stand.

Ifølge lovens forarbeider (Ot.prp. nr. 11 (1979-80 side 127) må det foreligge «sterke grunner til å anta» at den eksisterende stikkledningen ikke er tilfredsstillende, før kommunen kan kreve at den fornyes. Det samme gjelder når kommunen skifter ut sin avløpsledning uten å separere eller utbedrer avløpsledningen med strøppe. På den annen side vil en eldre ledning av betong eksempelvis alltid antas ikke å være tett, slik at vann i grunnen kommer inn. I et separeringsprosjekt må kommunen derfor pålegge huseieren å rehabilitere den eksisterende betongledningen med strøppe, for å hindre at fremmedvann ledes til kommunens nye spillvannsledning.

Hva menes med «sterke grunner til å anta»

I følge forarbeidene til forurensningsloven foreligger det «sterke grunner til å anta» at stikkledningen ikke er tilfredsstillende, for eksempel når vi har konstatert at det er lekkasjer på stikkledningen. Et annet eksempel er når stikkledningen er like gammel som kommunens avløpsledning. I begge tilfeller kan det bli aktuelt å avklare ledningens tilstand før vi vurderer å gi pålegg. Nedenfor har vi beskrevet hvordan du kan gå frem.

Konstatert lekkasje

Når det lekker spillvann ut av en stikkledning, har det oppstått en forurensningssituasjon. Vi har tidligere nevnt at det gjelder et forholdsmessighetsprinsipp i forvaltningsretten. Dette medfører at kommunen ikke kan kreve at huseieren gjør mer enn det som er nødvendig for å stanse forurensningen. Det er stor forskjell på kostnaden for å reparere et lekkasjepunkt og på kostnaden for å skifte ut eller strømperehabiliterer ledningen. Vi må derfor få avklart ledningens tilstand før vi utarbeider pålegg (jf. plikten til å opplyse saken best mulig før vedtak fattes).

En alternativ bestemmelse for å hindre lekkasjer er [forurensningsloven § 7](#). Etter denne bestemmelsen kan vi både kreve at huseieren gjør det som er nødvendig for å stanse den aktuelle forurensningen og å hindre fare for forurensning. Etter [rettspraksis](#) oppstår huseierens

plikt til å iverksette tiltak for å stanse forurensning allerede når det er fare for forurensning, og før det foreligger et aktuelt utslipp.

Stikkledningen er like gammel som kommunens avløpsledning

Dette kriteriet må vi lese som «like gammel eller eldre». Spørsmålet blir så hva som menes med at stikkledningen er like gammel som kommunens avløpsledning. I utgangspunktet kan vi si at stikkledningen er «like gammel» som kommunens avløpsledning når de er lagt på samme tidspunkt. Normalt skal det litt til for at ledningene er lagt det samme året. Slik vi ser det, må vi kunne legge inn et slingringsmonn tilsvarende +/- 10-20 % av alderen til kommunens avløpsledning (avhengig av hvor gammel ledningen er). Om for eksempel kommunens avløpsledning er 100 år gammel, legger vi til grunn at stikkledningen er like gammel selv om den er 80 år gammel eller eldre. Tilsvarende om kommunens avløpsledning er 40 år gammel, så regnes stikkledningen som like gammel når den er 36 år eller eldre.

At stikkledningen er like gammel som hovedledningen som saneres kan være en indikator på at den er moden for utskiftning, men ikke nødvendigvis. For å oppfylle kravene som gjelder innenfor forvaltningsretten, må vi vurdere (og undersøke) flere forhold i tillegg til ledningenes alder. I noen tilfeller legger kommunen om eller utbedrer sin avløpsledning før den har nådd forventet levetid. Det kan være flere ulike årsaker til at kommunen finner det hensiktsmessig å skifte ut avløpsledningen sin. For det første kan det ha blitt kapasitetsproblemer på avløpsledningen pga. utbygging i det aktuelle området. For det andre kan det det være at kommunen skal skifte ut vannledningen som ligger i den samme ledningstraseen som avløpsledningen. For det tredje kan det være dårlige grunnforhold i ledningstraseen, slik at skjøtene mellom rørene har forskjøvet seg eller det har blitt svanker på ledningen. Dette er forhold som påvirker ledningens evne til å føre bort avløpsvannet. Vi må i tillegg undersøke om huseieren har rehabilitert eller skiftet ut sin stikkledning etter at den ble lagt.

Også ellers - når særlige grunner tilsier det

Andre setning kan brukes når kommunen ikke skal gjøre noe med sine egne ledninger. I disse tilfellene må det foreligge «særlige grunner» for at kommunen skal kunne kreve omlegging eller utbedring av stikkledningen.

I følge forarbeidene foreligger det «særlige grunner» for eksempel når:

1. Kommunen for lengst har gjennomført omlegging (dvs. etablering av separatsystem eller fullstendig utskiftning) og det den gang ikke ble krevd at abonnenten la om sin avløpsledning f.eks. pga. manglende lovhjemmel til å pålegge omlegging eller man har valgt å vente med å pålegge omlegging pga. hensyn til parten.
2. Forurensningssituasjonen tilsier slik omlegging eller utbedring.
Ved «forurensningsfare» beveger man seg også over i forurensningsloven § 7.

Andre forhold som kan være «særlige grunner» er den generelle overvannssituasjonen i området. Når store mengder overvann ledes til kommunens avløpsledning, kan det bli behov for å avlaste ledningen for å hindre nye tilbakeslag i kjellere nedstrøms ledningsstrekket.

Sikring av drikkevann eller badevann kan være argumenter for at man må rydde opp i en forurensningssituasjon og ikke «særlige grunner» i seg selv. Siden konsekvensene av forurenset drikkevann eller badevann kan være alvorlige, skal det mindre til for at kommunen kan gi pålegg enn i andre saker. Kommunen må dokumentere at avløpsvann fra stikkledningen forurenser drikkevannet eller badevannet.

For øvrig gjelder de samme kravene for pålegg etter andre setning som for pålegg etter første setning.

Frakobling av taknedløp

Flere kommuner bruker forurensningsloven § 22 annet ledd til å kreve frakobling av taknedløp.

Når kommunen krever frakobling av taknedløp, vil det være mindre overvann som må ledes bort fra eiendommen. Hvis også drenevannet håndteres på eiendommen, vil avløpet være separert og overvannet håndtert på egen grunn. Kommunen kan dermed ikke pålegge huseieren å legge en egen overvannsledning.

Ved separering av kommunens ledningsnett, gis som hovedregel huseier en rimelig frist, gjerne på ett år, for å oppfylle kommunens pålegg om separering. En begrunnelse for de rimelige frister, er at vedtaket ikke skal bli for tyngende. Når kommunen, som en del av sitt separeringsprosjekt, skal kreve frakobling av taknedløp, kan det være hensiktsmessig å sette en kortere frist for frakoblingen av taknedløpene, mens det eventuelt gis en lenger frist for utbedringen av den eksisterende ledningen. Dermed vil taknedløpene være frakoblet senest når kommunen legger sine nye spillvann- og overvannsledninger. Bakgrunnen for at man bør sette en kortere frist for utkoblingen av taknedløpene, er at den nye spillvannsledningen som kommunen legger, ofte vil ha en mindre dimensjon enn avløpsledningen som blir erstattet med separatanlegg. Kommunens nye spillvannsledning vil derfor ikke ha kapasitet til å håndtere overvann fra eiendommene.

Overvannsutvalget foreslo i [NOU 2015:16](#) at frakobling av taknedløp ble regulert i en ny § 22a i forurensningsloven. Dette forslaget er varslet sendt på høring i løpet av 2019.

Praktiske råd

Pålegg etter forurensningsloven § 22 annet ledd er enkeltvedtak. Det innebærer at du må gjøre en individuell vurdering i hver enkelt sak. Etter forvaltningsloven § 17 har du en utredningsplikt før du fatter vedtak. Det innebærer at du har en plikt til å opplyse saken best mulig, før du beslutter å gi huseieren et pålegg om omlegging eller utbedring av stikkledningen. Du kan bl.a. måtte vite alderen og tilstanden på stikkledningen og hvor mye overvann som ledes inn på den.

Det første du må gjøre når du skal behandle en sak, er å undersøke hvilke opplysninger kommunen har om stikkledningen i sitt saksarkiv. Der kan du bl.a. finne opplysninger om tidspunktet for når stikkledningen er lagt som ny og om den har vært rehabilitert etter dette. Om du ikke finner disse opplysningene i saksarkivet, kan du henvende deg til huseieren for å få informasjon. I henhold til Standard abonnementsvilkår ligger ansvaret for opplysningen hos huseier.

Deretter må du vurdere om det er noen opplysninger du kan fremskaffe ved at du drar ut på en befarings. Det kan f.eks. være at du må undersøke om det er forurensning fra avløpsvann på bakken eller i en bekk. I forbindelse med befaringsen kan det også være aktuelt å foreta en fargeprøve for å avdekke eller bekrefte hvilket avløpsanlegg som forurenses. Alle observasjoner bør beskrives i en befaringsrapport og dokumenteres med bilder.

Hvor omfattende et pålegg kan være, vil også avhenge av stikkledningens tilstand. For å avklare det, kan du pålegge huseieren å undersøke ledningen (forurensningsloven § 51). Både rapporten og filmen etter en TV-undersøkelse må gjøres tilgjengelig for kommunen (forurensningsloven § 49). Du bør lagre denne informasjonen på en forsvarlig måte, da det er dokumentasjon i saken. Det er huseieren som må betale for undersøkelsen, selv om det er kommunen som krever at vedkommende TV-kjører sin ledning.

Siden det gjelder i forholdsmessighetsprinsipp i forvaltningsretten, må du også vurdere om kostnadene ved å gjennomføre pålegget om omlegging eller utbedring er uforholdsmessige. Det finnes dessverre eksempler på at huseieren har innhentet et dyrt pristilbud for å slippe unna pålegg fra kommunen. Du kan derfor måtte innhente et eget prisanslag på tiltaket, på samme måte som når kommunen pålegger tilknytning til sine ledninger.

Det innhentede prisanslaget må omfatte alle de faktiske kostnadene huseieren vil ha for å gjennomføre pålegget. Hvilke kostnader som skal regnes med, vil avhenge av om kommunen skal gi pålegg om reparasjon av en lekkasje eller pålegg om å bytte ut stikkledningen. Av hensyn til effektiv ressursbruk, mente fylkesmannen i Oslo og Akershus at det er tilstrekkelig å innhente prisanslag (pristilbud) fra en entreprenør i forbindelse med en sak om tilknytningsplikt, jf. vedtak i [klagesak datert 02.03.2017](#).

Enkelte kommuner tilbyr seg å dekke deler av huseierens kostnader med å gjennomføre pålegget. En slik ordning må vurderes opp mot selvkostbestemmelsen i [forurensningsforskriften § 16-1](#).

Når saken er tilstrekkelig opplyst og du har alle nødvendige opplysninger, må du ta stilling til om det er rimelig å gi et pålegg i saken og i så fall hvor omfattende og inngripende pålegget kan være. Kommer du frem til at kommunen skal gi et pålegg etter forurensningsloven § 22 annet ledd, må du først utarbeide et brev hvor du varsler om at kommunen vurderer å gi huseieren et pålegg, og at huseieren har rett til å uttale seg før vedtaket blir fattet. Om kommunen ikke har utarbeidet egne brevmalere, kan du bruke standardbrevene som er lagt ut på [va-jus.no](#).

Alle enkeltvedtak skal begrunnes. I begrunnelsen for pålegget beskriver du de opplysningene som du har innhentet og gir en vurdering av disse. Sett en rimelig frist for når pålegget skal være gjennomført. Huseieren bør få tilstrekkelig tid til å områ seg under normale omstendigheter. Om det, etter at pålegget er gitt, skulle dukke opp noe uforutsett som ligger utenfor huseierens kontroll, kan du vurdere om du skal forlenge påleggsfristen eller vente bare med å sette i gang prosessen med tvangsmulkt.

Pålegg i forbindelse med at kommunen gjennomfører sitt prosjekt

I mange tilfeller kan kommunen ha et ønske om at huseierne skal skifte ut stikkledningen eller etablere et separatsystem samtidig med at kommunen gjennomfører sitt prosjekt i gata. Du må da sende ut informasjon til de berørte huseierne på et tidlig tidspunkt. I brevet bør du opplyse om at huseierne bør bestille TV-inspeksjon av stikkledningen sin, for å avklare om ledningen må skiftes ut eller om den kan rehabiliteres med strømpe.

Om dere mener at det er mest hensiktsmessig at huseierne bruker samme entreprenør som kommunen, bør du opplyse om at huseieren også kan innhente tilbud fra kommunens

entreprenør. Huseierne må inngå egne avtaler med entreprenøren. På den måten har huseierne fortsatt sine forbrukerrettigheter i behold. Kommunen bør ikke være mellomledd mellom entreprenør og huseier. Dersom kommunen vurderer å gå for denne løsningen, må dere være oppmerksom på at kommunen kan komme i et uheldig lys dersom ikke alt fungerer knirkefritt med kommunens entreprenør.

I enkelte kommuner tar de med priser på stikkledninger i sitt konkurransegrunnlag. På den måten kan huseierne velge å benytte seg av tilbudet fra kommunens entreprenør. I disse tilfellene er det ikke å anbefale at kommunen legger ut for huseiernes kostnader. Konsekvensen av det ville i så fall være at kommunen blir dratt inn i en diskusjon om partsforhold i det kontraktmessige forholdet sammen med huseieren og entreprenøren. En slik ordning vil være uheldig for både kommunen og huseierne. Huseierne kan miste sine forbrukerrettigheter overfor entreprenøren. Det kan også stilles spørsmål ved om kommunen har lov til å gi lån til private ledningseiere. Normalt sett ligger dette utenfor vann- og avløpslederens fullmakter. Det kan også være i strid med selvkostregelverket. Om entreprenøren gjør en feil i forbindelse med omleggingen eller utbedringen av stikkledningen, kan kommunen risikere å bli holdt ansvarlig for denne feilen overfor huseierne, også etter at reklamasjonstiden overfor entreprenøren er utløpt. Kommunen kan også oppleve at huseierne ikke betaler det kommunen legger ut for dem.

Noen kommuner skifter ut private stikkledninger ut av offentlig regulert vei når de rehabiliterer sine vann- og avløpsledninger, uten at de overtar eierskapet til de private stikkledningene. Dette minsker behovet for at huseierne skifter ut sine ledninger mens kommunen har grøfta åpen. Det er som regel en samfunnsøkonomisk fordel å legge stikkledningene ut av veigrunnen samtidig som hovedledningene skiftes ut. Kostnaden ved å gjøre det samtidig, er liten sett i forhold til å grave opp veien på et senere tidspunkt. Utskifting av private stikkledninger ut av veigrunnen vil derfor kunne anses som en nødvendig kostnad på henholdsvis vann- og avløpssektoren, uavhengig av hvem som formelt eier ledningen, se Norsk Vann sin [veileder i selvkost](#) på side 67.

Når det gjelder utskifting eller omlegging av den delen av de private stikkledningene som ikke ligger i veggrunnen, kan ikke dette finansieres med selvkostmidler som en nødvendig kostnad. Huseierne må selv gjennomføre og betale for dette, eventuelt etter pålegg fra kommunen.